

Міністерство освіти та науки України
Ужгородський національний університет
Факультет післядипломної освіти
Кафедра терапії та сімейної медицини

**ПРИЙОМИ,
ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ВИСОКУ МОТИВАЦІЮ
І ЕФЕКТИВНІСТЬ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ.**

Методичні розробки для викладачів

Ужгород-2010

У даних методичних рекомендаціях подано особливості класичних та альтернативних методів ведення семінарського заняття. Довідник може бути використаний викладачами вищих навчальних закладів для оптимізації підготовки лікарів загальної практики та інших фахів.

Автори: Чопей І.В., Колесник П.О., Долгош М.Ю., Добра Л.П., Трускавецький Б.Л., Качала Л.О., Ростока-Резнікова М.В., Павліченко А.В.

Рецензенти:

Рудакова С.О. – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини, ФПО УжНУ

Затверджено на засіданні методичної комісії протокол № 5 від 20.05.2010 та засіданні Вченої ради ФПО УжНУ протокол № 5 від 20.05.2010

Зміст

- 1. Мотиваційно – організаційний етап.**
- 2. Етап актуалізації.**
- 3. Етап введення нового матеріалу.**
- 4. Етап обробки учбового матеріалу: тренування, автоматизації, практичне застосування.**
- 5. Етап контролю та рефлексії.**

І ЕТАП ЗАНЯТТЯ. МОТИВАЦІЙНО – ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП.

Основна мета мотиваційно-організаційного етапу (МОЕ) заняття: створення емоційної єдності викладача і студентів.

Досягнення єдності викладача і студентів є 100% запорукою подальшого сприйняття слухачами цілей семінарського заняття. Забезпечення високої мотивації стимулює максимальну зацікавленість слухачів на занятті та досягненні його цілей.

Розглянемо основні прийоми, що дозволяють успішно реалізувати кожну із задач МОЕ.

1.1. ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЄДНОСТІ ВИКЛАДАЧА І АУДИТОРІЇ

Емоційна єдність викладача і групи може досягатися за рахунок використання **“Мивисловлювань”**, наприклад: “ми зараз дізнаємося”, “ми навчимося”. На відміну від звичних для викладача висловлювань “ви зараз дізнаєтесь”, “ви навчитесь”, котрі роз’єднують викладача і групу, створюючи свого роду бар’єр між ними, “дистанціюють” викладача від учнів, “мивисловлювання” вербальними засобами забезпечують єднання викладача та студентів, об’єднання їх в одне ціле, яке призводить до вирішення поставлених задач.

Безумовно емоційна єдність викладача та слухачів залежить від внутрішнього настрою вчителя, його внутрішнього єднання з учнями, ясного бачення цілі і максимального фокусу на ній, а не на своїх внутрішніх проблемах. Якщо це відбувається, то викладач проявляє **невербальну “Миповедінку”** – він знаходиться у відкритій позі ніг та рук, тулуба, досить близько до слухачів, а також не відділений від них фізичними перешкодами. І навпаки, свідомою “миповедінкою” викладач може об’єднати себе з класом, відволікаючись від власних проблем та клопотів.

Викладач може також **впливати на емоційний стан** групи, досягаючи оптимального настрою аудиторії, необхідного для проведення заняття. Наприклад група зайшла надто збудженою – викладач повільним спокійним голосом і плавними рухами рук може знизити емоційний стан групи до необхідного рівня і “включити” аудиторію в урок за потрібним для нього темпом.

Якщо група увійшла дещо “загальмованою”, “сонною” – викладач енергійним голосом і активними рухами рук може “підняти” емоційний тонус аудиторії до необхідного.

Створенню емоційної єдності викладача і групи також дуже допомагає **використання модальностей** групи. Якщо в групі домінують візуали, слід частіше використовувати дієслово “побачимо” і використовувати більше наочності та опор. Якщо домінують аудіали – вживати вирази “почуємо”, а для кінестетів – “відчуємо”. Так залежно від модальності, що домінує в групі, викладач обирає оптимальне формулювання цілі.

Наприклад, “Сьогодні на занятті ми побачимо зв’язок між напругою на рентгенівській трубці і ступенем почорніння плівки”, “Сьогодні на занятті ми почуємо про основні групи антигіпертензивних препаратів та обговоримо особливості їх дозування”, “Сьогодні на занятті нам вдасться відчувати різницю між особливостями організації роботи сімейного лікаря та терапевта на дільниці”.

1.2 ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МЕТОЮ ЗАНЯТТЯ

Для досягнення єдності наслідування мети викладачем і слухачами, необхідно, як мінімум, щоб слухачі **цю мету знали**.

Можливі 2 варіанта ознайомлення аудиторії з метою заняття:

- Коли **викладач повідомляє групі (письмово чи усно) мету заняття** (що добре, але не завжди ефективно, оскільки не завжди означає, що група налаштована досягати запропоновану їй мету);

- Коли **слухачі мету формулюють самостійно**.

1.2.1. СКЕРУВАННЯ ВИКЛАДАЧА

Викладач своїми питаннями “скерує” слухачів до формулювання цілей заняття. *Наприклад, заняття з рентгенології, тема „Оптична щільність”.*

Викладач: Від чого залежить оптична щільність рентгенплівки?

Слухачі: від дози рентгенівського випромінювання та його експозиції.

Викладач: А як ви думаєте, чи пов’язані вони між собою?

Слухачі: “Так”, “Ні”, “Можливо”.

Викладач: Як ви думаєте, про що варто нам було б дізнатися сьогодні?

Слухачі: Про залежність між дозою і експозицією рентгенівського випромінювання та ступенем почорніння рентгенівської плівки.

Викладач: Абсолютно вірно. Отже, оптична щільність – тема нашого заняття, на якому ми вивчимо вплив на почорніння плівки дози та експозиції рентгенівського випромінювання.

1.2.2. ПРАКТИЧНА КОРИСТЬ

А. Запитати у слухачів “навіщо потрібно вивчення даної теми”, щоб вони самостійно визначили для себе практичну цінність учбового матеріалу.

Б. Викладач сам вказує учням на практичне застосування учбового матеріалу. Наприклад заняття на циклі гастроентерології. Тема “Діарея”.

Викладач: Хто з вас протягом життя не мав жодного разу діареї? Правильно, таких немає. А як ви думаєте, як часто до вас протягом амбулаторного прийому можуть звернутися пацієнти з даним синдромом – близька 3 чоловік з 10 можуть скаржитися на діарею. Отже, як бачите, тема актуальна, тому темою заняття буде „Диференційна діагностика діареї”.

1.2.3. ПРОБЛЕМНЕ ЗАВДАННЯ

Доцільно почати заняття з розбору складного клінічного випадку, який показує аудиторії необхідність поглибленого вивчення даної теми.

1.2.4. КОМУНІКАТИВНА АТАКА

А. Апелювання до особистого досвіду викладача або учнів, що обов’язково створює місток довіри і єднання між викладачем та його студентами.

Наприклад, на занятті з рентгенології за темою “діагностика захворювань ОГК” викладач може поділитися особистим досвідом: „Перед вами типова картина запального процесу в легеневій паренхімі, долю цього пацієнта я знаю особисто. Не дивлячись на виражені рентгенологічні прояви це була випадкова знахідка, яка клінічно ніяк не проявлялась. І такий випадок в моїй практиці не одиничний, думаю, такі випадки часто зустрінуться і у вашій практиці, тому дана тема заслуговує на увагу”.

Б. Здивувати цікавою інформацією. Наприклад, заняття на тему: „Особливості лікування геронтологічних пацієнтів у практиці лікаря загальної практики” Викладач: „ Уявіть собі, що у Древньому Римі середня тривалість життя становила 35 років. А який середній вік у різних країнах сьогодні? А у нашій країні?.. ”

В. Здивувати нестандартним початком заняття.

Це, звичайно, значно складніше, але і значно ефективніше, і забезпечує високий рівень МОЕ.

Наприклад, заняття з розділу „Основи радіобіології” можна почати з демонстрації фотографій тваринного та рослинного світу, що зазнали променевого впливу.

1.2.5. ЦИТАТА

Цікаві в цьому аспекті рекомендації академіка М.М. Поташника який пропонує: „Треба намагатися знайти спосіб ознайомити слухачів не лише з темою заняття, що часто виписана з програми строгою і нерідко сухою і незручною для сприйняття, а тому і важкою для розуміння „науково-методичною” мовою”, а краще почати заняття цитатою яскравого афоризму, крилатого вислову, прислів’я тощо, яке емоційно виражає у стислому вигляді основну суть головної ідеї заняття.

Наприклад, заняття на тему: „Особливості лікування геронтологічних пацієнтів у практиці лікаря загальної практики” Викладач: Подивіться на дошку – це цитата з вірша відомого радянського класика В.Маяковського „Лет до ста расти вам без старости”. Як ви думаєте, яка тема сьогоднішнього заняття, абсолютно вірно, - особливості ведення пацієнтів літнього віку та розмова про попередження старіння.

1.2.6. ВІДЕОРЯД

Викладач демонструє на негатоскопі 4-5 рентгенограм, що містять ознаки основного поняття або явища, яке буде вивчено на занятті, і пропонує студентам визначити ці ознаки, тобто сформулювати мету заняття.

II Етап заняття **ЕТАП АКТУАЛІЗАЦІЇ.**

Мета цього етапу – актуалізувати знання аудиторії, необхідні для введення нової теми або ж – для контролю вже вивченої. Традиційно це здійснюється за допомогою фронтальної системи опитування, де питання задає викладач.

Розглянемо деякі інтерактивні методи актуалізації навчального матеріалу.

2.1. «МОЗКОВИЙ ШТУРМ».

Учасниками продукується тематична інформація, на тему, яку пропонує викладач.

Даний прийом дозволяє швидко перевести слухачів з режиму пасивного засвоєння інформації у режим активної участі.

Це може відбуватися хаотично: кожен бажаючий висловлюється за бажанням кілька разів.

Це також може проводитися структуровано -

- **Естафетний спосіб** При невеликій кількості учасників можна актуалізувати знання кожного слухача за допомогою **м'яча**. Інформацію повідомляє той, кому кинули м'яч.
- **Ігровий спосіб** При наявності великої аудиторії доцільно розділити учасників на **2 команди** і даний прийом може прекрасно активізувати пасивну аудиторію. По черзі кожна команда **повідомляє тезу за заданою темою**. Виграє та команда, яка згадає більше інформації.
- **Інформаційна павутина, кросворд тощо**. На дошці малюється сітка. Учасники по черзі виходять і записують інформацію. Даний варіант може бути підготовлений заздалегідь кимось з учасників аудиторії, магістрантами тощо.

2.2 МЕТОД ЗАПИТАНЬ

Вживаються питання типу: «**Що ми знаємо по темі, що не знаємо, що хотіли би знати?**». «**Що ви пам'ятаєте по темі...?**», «**Які асоціації у вас викликає ...?**», «**Які проблеми пов'язані з...?**», «**Які способи здорового способу життя ви знаєте?**»

З допомогою учасників викладач заповнює на дошці таблицю

Що ми знаємо по темі?	Що не знаємо?	Що хотіли би знати?

2.3 «РОЗШИФРУЙ БАЗОВИЙ КОНСПЕКТ ВИКЛАДАЧА».

Це - варіант стимуляції самостійної роботи аудиторії, який має готуватися на попередньому занятті. Викладач готує базовий конспект матеріалів, який роздає аудиторії заздалегідь. На наступному занятті він зашифрує на дошці опорні моменти свого конспекту за допомогою базових слів та символів. Учасники повинні його розшифрувати.

2.4 «ЗДОГАДКИ» АБО «АСОЦІАЦІЇ».

Дещо нагадує попереднє завдання, але в даному випадку, учасники розшифровують не весь базовий конспект, а окремі його фрагменти, надані вчителем.

Наприклад: «Які асоціації (по темі) у вас викликає даний малюнок або предмет?»

III ЕТАП

ЕТАП ВВЕДЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

3.1 Згідно **традиційної моделі навчання**, новий матеріал вводить, пояснює, **ПРЕЗЕНТУЄ ВИКЛАДАЧ**. При цьому, ефективними є наступні фактори:

- ✓ Акцент на основному;
- ✓ Застосування опор – схем, таблиць, презентацій Power Point, наочності;
- ✓ Доступність викладу;
- ✓ Елементи ораторського мистецтва;
- ✓ Гумор;
- ✓ Апелювання до особистого досвіду викладача і слухачів;
- ✓ Опитування слухачів на предмет вихідного рівня інформації, яким вони володіють.

Однак дуже цінним і ефективним є активне залучення слухачів до процесу введення і пояснення нового матеріалу. Власні відкриття слухачів завжди мають більшу цінність. Розглянемо деякі з цих прийомів.

3.2 «МИТТЄВИЙ ВЧИТЕЛЬ».

Проводиться в групі слухачів по 4-8 чол. Їх забезпечують ватманом, фломастерами і попереджають, що відразу після вербальної презентації, яку вони прослухають, група повинні будуть підготувати опорний конспект щойно прослуханого чи наданого матеріалу і **самостійно** презентувати його іншим слухачам. Участь кожного члена групи в презентації є необхідною передумовою. Під час викладу матеріалу викладачем вони можуть робити записи, під час підготовки презентації – задавати викладачу запитання уточнюючого характеру.

3.3 «ПІДГОТОВЛЕНИЙ ВЧИТЕЛЬ».

Проводиться в групі слухачів по 4-8 чол. Викладач знайомить їх із фрагментами нового матеріалу, який повинен подаватись на наступному занятті. Слухачі домовляються, яким чином подати матеріал: кожен слухач вибирає частину теми, готує тезовий план доповіді, обдумує форму викладу матеріалу, готує наочність тощо. Групі обов'язково слід підготувати завдання для закріплення нової інформації (тести, ситуаційні задачі тощо) і практичну частину (робота з пацієнтами) Напередодні заняття слухачам надається інформація про тематичних пацієнтів на базі, кожен готує інформацію про пацієнта відповідно до своєї частини матеріалу).

3.4 «ПРОГНОЗУВАННЯ».

Існує декілька варіантів даного прийому, але суть усіх полягає в тому, що слухачі виконують завдання по новій темі **без попереднього пояснення теми викладачем або її самостійного опрацювання**. Вони обговорюють свої відповіді-прогнози, а викладач в кінці “проливає світло на істину”.

3.4.1 «Вірно-хибно». Викладач вибирає базові положення теми, але частину інформації свідомо подає як протилежність (хибні дані). Слухачам слід самостійно визначити, істинною чи хибною є та чи інша теза:

Наприклад: Тема «Шляхи передачі СНІДу».

А. СНІД передається при дотику. В. (вірно) Х. (хибно)

Купання в басейні з ВІЛ-позитивною людиною призводить до зараження СНІДом.

Вірно Хибно

Б. СНІД може передаватися грудній дитині з молоком ВІЛ-позитивної матері.

Вірно Хибно

3.4.2 «Голосування по колу». Слухачі по черзі отримують інформацію або завдання по новій темі, які зачитуються вголос, і кожен дає варіант відповіді – «Правильно», «Можливо» чи «Хибно», обґрунтовуючи свою думку. Викладач остаточно вносить ясність.

Наприклад: Тема «Шляхи передачі СНІДу».

Слухачі отримують листочки з інформацією: «Купання в басейні з ВІЛ-позитивною людиною може призводити до зараження СНІДом»; «Відвідування стоматолога може призводити до зараження СНІДом»; «Відвідування перукарні може призводити до зараження СНІДом»; «Використання рушника ВІЛ-позитивної людини може призводити до зараження СНІДом» і т.д.

3.4.3 «Знайди відповідність». На дошці представлені декілька назв підгруп для систематизації відповідей, а слухачам роздаються картки з інформацією по темі, які слід віднести до однієї з категорій, приведених на дошці, обґрунтовуючи свою думку.

Наприклад: Тема «Шляхи передачі СНІДу».

На дошці – три рядки: «небезпечно», «може бути небезпечним», «безпечно». У слухачів – картки із переліком різних предметів: шприц, ножиці, зубна щітка, презерватив тощо.

3.4.4 «Розміщення по порядку». Це завдання підходить лише для тих тем, де важлива послідовність дій (наприклад, обстеження пацієнта чи надання невідкладної допомоги). Кожен слухач отримує картки з описом дій, які слід розмістити послідовно.

3.5 «ДОСЛІДЖЕННЯ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВИКЛАДАЧА».

Викладач залучає слухачів до конкретної практичної діяльності, в результаті чого вони самостійно приходять до певної думки. Дана форма підготовки для занять є найкращою для залучення магістрантів до педагогічного процесу.

Наприклад: Тема: «Лікування бронхіальної астми».

За групою чи слухачем закріплюється пацієнт із бронхіальною астмою або роздаються ситуаційні задачі з описом певної клінічної ситуації. На основі отриманої інформації слухачі обґрунтовують діагноз, план обстеження та лікування.

3.6 «ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ».

Викладач не повністю розкриває тему, пропонуючи слухачам ставити запитання, відповіді на які дозволять заповнити “білі плями”.

ЕТАП ІV

ЕТАП ВІДПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ: ТРЕНУВАНЬ, АВТОМАТИЗАЦІЇ, ПРАКТИЧЕСКОГО ЗАСТОСУВАННЯ.

Розглянемо окремо етап відпрацювання навчального матеріалу: тренувань, автоматизації, практичного застосування.

4.1 ЕТАП ТРЕНУВАНЬ.

Мета етапу тренування отриманих знань, умінь, навиків. На цьому етапі можуть застосовуватися всі методи, запропоновані на етапі актуалізації. Крім того, досить ефективні наступні методи:

4.1.1 Заповнення інформаційної прогалини

- Встав пропущене
- Заповни схему – алгоритм, таблицю з частковою інформацією

4.1.2 Закінчи фразу, твердження.

4.1.3 Визначи вірно чи ні.

4.1.4 Зроби вибір та аргументуй його.

4.1.5 Знайди помилку.

4.2 ЕТАП ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ.

На даному етапі бажано відтворення реальної життєвої ситуації максимально правдиво.

4.2.1 Вирішення проблеми.

4.2.2 Театралізація (методика „стандартизованого пацієнта”)

4.2.3 Ділова гра або симуляція

- ❖ Творча робота, стаття, реклама.
- ❖ Дискусії, диспути, круглий стіл, інтерв’ю експертів.
- ❖ Проекти.
- ❖ Інтерв’ю.

Доцільно завдання цього етапу проводити в формі групової роботи.

4.3. ОРГАНІЗАЦІЯ РАБОТЫ В ГРУППАХ

Приєм № 1. Групи отримують одно і те саме завдання.

Приєм № 2. Групи отримують різні завдання.

Приєм № 3. Групи отримують різні завдання, результат яких є однаковим

ЕТАП V
ЕТАП КОНТРОЛЮ ТА РЕФЛЕКСІЇ.

5.1 КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ АУДИТОРІЇ

Існує декілька варіантів контролю.

5.1.1 **Стандартний варіант** – опитування або письмовий контроль (тестування, анкетування тощо)

варіант **ідеального опитування** – той, хто знає, піднімає руку і його викликають відповідати.

5.1.2 **Альтернативні варіанти:**

❖ **Запис на магнітофон, відеокамеру**

Цей метод є надзвичайно ефективним для проведення альтернативної форми іспиту для контролю навичок спілкування інтерна з хворим або контролю засвоєння практичних навичок. Він усуває напруження інтерна через присутність екзаменатора, імітує умови проведення іспиту до реальної обстановки „лікар-пацієнт”, дає можливість відтворення з метою перегляду іспиту разом з екзаменованим для розбору помилок тощо, однак потребує апаратури та пристосування аудиторії.

❖ **Самооцінка:**

При достатній самосвідомості аудиторії або з метою заохочення в якості бонусу можливе застосування даної форми контролю, при якій учні самостійно виставляють собі оцінки за тамами циклу. Викладач може погодитися чи спростувати результати самооцінки.

❖ **Взаємоперевірка в парах**

❖ **Театралізація - метод ділової гри**

Наприклад, відпрацювання навичок спілкування з матір'ю дитини стосовно режиму годування, догляду тощо шляхом імітування розмови в парах.

❖ **Тихе індивідуальне опитування одного учня під час загальної самостійної роботи**

Даний метод можна використовувати для контролю знань „слабких” чи навпаки „сильних” учнів для поглибленого контролю знань чи за інших об'єктивних причин

❖ **Письмові роботи по заздалегідь відомим темам**

5.2 РЕФЛЕКСІЯ.

Методичні форми рефлексії є різноманітні:

Обговорення

Анкетування,

«Незавершені речення» (усні чи письмові: наприклад «Для мене сьогодні важливим було...», «Сьогодні я навчився...», «Мені хотілося в майбутньому навчитись»),

Есе з викладом особистої позиції за темою,

Аркуш самооцінки

Наприклад, самоанкета оцінки вміння висловлюватися, наприклад за такою формою:

№	критерії	бали (0-2)
1	Я вмію підбирати аргументи і чітко їх висловлювати.	
2	Я вмію робити логічні висновки.	
3	Я успішно застосовую перефразування.	
4	Я вмію ставити запитання.	
5	Я вмію сказати «ні».	
6	Я вмію аргументувати відповіді на критику.	

Відповідно до змісту усі **рефлексивні питання** мають належати до трьох груп:

- **стосовно змісту семінару** (Що зрозумів – не зрозумів? Чому навчився – не навчився? Що пізнав нового?);
- **мотиваційні** (Що було важко – легко? Що було цікаво? Що було важливо? Наскільки ти задоволений своєю діяльністю?);
- **діяльнісні** (Яку мету, завдання ставив?) Чи були вони досягнуті? За рахунок чого вони були досягнуті?);

